

VERES TÜNDE

A REGÉCI URADALOM IRÁNYÍTÁSA A 17. SZÁZADBAN

„Péderi Lázár regéci udvarbíró uram, vévén kegyelmed commissiomat, Locsintzky János szerencsi udvarbíró uramnak kezéhez negyven hordót adjon kegyelmed.”¹ Az fentebbi utasítás Klobusiczky Ferenctől, a Rákóczi birtokok egykori adminisztrátorától származik. A forrásszöveg rövidege ellenére rengeteg információt rejt magában, hiszen az írás nem csak a szomszédos Rákóczi birtokok egymás közti gazdasági kapcsolataira utal,² hanem az uradalmak irányítására is. Klobusiczky Ferenc örködött a teljes Rákóczi birtokkomplexum zavartalan működése felett, amely feladatot alacsonyabb, az egyes uradalmak szintjén a provisor látott lett. Azonban téves és leegyszerűsítő megállapítás lenne csupán az udvarbíró szerepét kiemelni, hiszen az uradalmak igazgatása egy hierarchikusan felépülő birtokkormányzati rendszerben valósult meg. Ebben az összetett rendszerben különböző szinteken résztvevő tisztviselők feladata volt az egykori Rákóczi birtok gazdaságának működtetése és fenntartása. Jelen tanulmány célkitűzése, hogy a regéci uradalom 17. századi kormányzati rendszerét és működési mechanizmusát feltárja az egyes tisztek beosztása és feladataik alapján. Mivel ezen pozíciók, s ezzel együtt az azokat betöltő személyek kiemelkedő helyet foglalnak el az uradalomban, elengedhetetlen a hozzájuk köthető konvenciók, és rendkívüli kiadások vizsgálata, amely a birtokkormányzat mellett a tanulmány másik fókuszpontját képezi.

A történeti kutatást már a kezdetektől foglalkoztatja a különböző uradalmi gazdaságok, uradalmi gazdálkodások, és az ehhez köthető mezőgazdasági, ipari ágazatok feltárása. Ennek köszönhetően már a 19. század végétől megkezdődtek azoknak a forrásoknak a kiadásai, amelyek hasonló témákban íródtak.³ Az 1930 és 1943 között 15 kötetben megjelent Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez című, Domanovszky Sándor által létrehozott könyvsorozat a történettudomány érdeklődését a gazdaságtörténeti, kereskedelmi kutatások felé vitték, amelyek eredményeként a 20. század első felében sorra jelentek meg azok az írások,

1 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MNL OL) E 554 I. Városi és kamarai iratok, Szalay gyűjtemény (továbbiakban Szalay gyűjtemény) 1701. t. sz. fol. 145.r.

² Az utasításból megalapozottan lehet következtetni arra, hogy a szerencsi és a regéci birtokok között fennálló gazdasági együttműködés szorosabb volt. Szilvássy István regéci provisor 1701-ből fennmaradt számadása erre rá is mutat. A részletes ratio szerint a legtöbb esetben a regéci uradalomból küldtek Szerencsre mind állatokat, mind pedig terményeket, úgy, mint juhokat, kendert, aprómarhát, szalonnát, aszalt szilvát, de olvashatunk még sör, óbor és üvegek küldéséről is. Emellett egy, a készpénz kiadások felsorolása közötti tétel alapján 1701-ben a szerencsi udvarbíró kezéhez Regécéről 180 Ft-ot adtak. MNL OL G29 Gazdasági iratok 1694–1712. Rákóczi birtokok iratai 82. cs. 96. d. 23–73. p.

³ *Koncz József*: I. Rákóczy György gazdasági rendeletei. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 2. (1895) 3. sz. 216–218.; *Köszeghy Sándor*: I. Rákóczy György rendelete juhászata ügyében. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 2. (1895) 1. sz. 60–62.; *Dóry Ferenc*: Utasítás a murányi udvarbíró részére 1662-ből. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 8. (1901) 5. sz. 267–280.

amelyek uradalomtörténettel, és azon belül is leginkább agrártörténettel foglalkoztak.⁴ Annak ellenére, hogy mennyire meghatározó volt a gazdaságtörténeti irányvonal, a birtokok igazgatásának kérdésköre nagyrészt feldolgozatlan maradt. Kállay 1980-ban megjegyezte, máig kiemelkedő jelentőségű művében így ír erről: „Vizsgálódásaim során kevés feldolgozásra támaszkodhattam. [...] nem állott rendelkezésemre előmunkálat, a nyersanyagot is jórészt magamnak kellett összegyűjtenem és feldolgoznom.”⁵ Munkája kiadása után lendült fel jobban a kormányzat-történet, és jelentek meg kizárólag ezzel foglalkozó írások.⁶

Mivel jelen dolgozatnak nem célja ezen kutatási irány teljes historiográfiájának és eredményeinek összefoglalása, így ettől eltekintve, a regéci kutatás szempontjából is fontos, csupán néhány alapvető megállapítást emelnénk ki.

A szakirodalom egyetért abban, hogy a 17. század a változás korszaka a birtokkormányzati rendszert tekintve, mely változás lényege, hogy a várak uradalmi termelést irányító gazdasági szerepe fokozatosan megszűnt, közben pedig a közigazgatásban, gazdálkodásban decentralizáció lépett fel. Ez a folyamat természetesen nem egyszerre, és még csak nem is gyorsan ment végbe. A 17. század csak egy olyan változásnak volt az eleje, amelynek végén kialakult a reformkorra ismeretes birtokkormányzat. Ezeknek a változtatásoknak pedig egy célja volt – minél hatékonyabbá tenni a birtokok gazdálkodását.

Ezen törekvés figyelhető meg a regéci uradalom 18. századi agrárművelésében is. A regéci uradalom tekintetében mind a Domanovszky iskola égisze, mind pedig az 1980 után fellendülő birtokigazgatási kutatások alatt is születtek az egykori Rákóczi birtokkal foglalkozó írások. Elsőként Jármay Edit foglalta össze a Regéc uradalmáról addig ismert adatokat, könyvében pedig a kormányzással is

⁴ *Wellmann Imre*: A gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodása, különös tekintettel az 1770–1815. esztendőkre. Bp. 1933. *Berlász Jenő*: A Thurzó-birtokok a XVII. sz. első harmadában különös tekintettel a jobbágyság gazdasági helyzetére. Bp. 1936., *Jakó Zsigmond*: A gyalui vártartomány urbáriumai. Kolozsvár, 1944., *Makkai László*: I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648). Bp. 1954., *Komoróczy György*: Borkivitelünk észak felé. Fejezet a magyar kereskedelem történetéből. Kassa, 1944., *Szabó István*: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig. Bp. 1975.

⁵ *Kállay István*: A magyarországi nagybirtok kormányzata 1711–1848. Bp. 1980. 8.

⁶ *Bán Péter*: A Nyugat-Dunántúli Batthyány-uradalmak birtokigazgatási rendszere a XVII. század első felében. *Agrártörténeti Szemle* 19. (1977) 1–2. sz. 24–71., *Vári András*: A nagybirtok birtokigazgatási rendszerének bürokratizálódása a 17–19. században. *Történelmi Szemle* 32. (1990) 1–2. sz. 1–28., *Bán Péter*: A nagybirtok igazgatásának modernizációja Magyarországon a XVII–XVIII. században. *Archivum: A Heves megyei Levéltár Közleményei (különszám)*. Eger 1993. 29–42., *Kenyeres István*: Egy nagybirtok igazgatása és gazdálkodása a 16. században. A trencsényi várbirtok 1543 és 1564 között. *Levéltári Közlemények* 68. (1997.) 1–2. sz. 99–142., *Kenyeres István*: A végvárok uradalmainak igazgatása és gazdálkodása a XVI. században. *Századok* 135. (2001) 6. sz. 1349–1412., *Kenyeres István*: XVI. századi uradalmi utasítások: Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírói és ellenőrei részére. Bp. 2002., *Póka Ágnes*: A Batthyány-birtokkomplexum igazgatása Batthyány Ádám alatt (1632–1659). In: *Tanulmányok Badacsonyból*. Szerk. Mihalik Béla Vilmos – Zarnóczki Áron, Bp. 2011. 44–61.

foglalkozott.⁷ E téren munkája hiányosságokat mutat, mivel vizsgálata legnagyobb részt a Trautsohn birtoklás idejét (1720–1775), illetve az azt megelőző kamarai birtoklást (1712–1720) fedte le, a Rákóczi időszak csak az 1697-es év részletezésétől jelenik meg. Emellett az uradalom kormányzatának bemutatása nagyrészt csak az egyes prefektusok felsorolását fedi le, az alkalmazottak, tehát az oeconomici réteg, illetve a servitores csoportja nem kerültek bemutatásra. Ezen hiányosság érthető, hiszen Jármay volt az első, aki az uradalom gazdálkodásáról egy összefoglaló, elemző munkát adott közre, úgy, hogy akkoriban kezdődött el a Regécével kapcsolatos iratok összegyűjtése,⁸ előtte csak forráskiadások láttak napvilágot.⁹ Ezt követően, és egyben legutóbb Soós István foglalkozott a regéci tisztviselőkkel.¹⁰ Soós az Alaghy, és Esterházy birtoklás alatti, tehát a 17. század első harmadára eső igazgatást vizsgálta részletekbe menően. Kutatása során sikerült feltárnia a regéci irányítási rendszert, annak szintjeit, szereplőit és feladataikat. A jelen kutatás középpontjában álló, 1644-től 1711-ig tartó Rákóczi birtoklás időszakának birtokigazgatási vizsgálata azonban mindezidáig elkerülte a kutatók figyelmét.

Bár a történeti kutatás egyetért a birtokkormányzati rendszerek általános változásaiban, fejlődésének lépcsőfokaiban, eltérést képeznek az egyes szerzők között a vizsgálati, besorolási csoportok. Wellmann Imre a birtokkormányzat terén megkülönböztette az udvartartás embereit, az egyházi személyeket és a többi gazdasági alkalmazottat.¹¹ Ezzel szemben Kállay már a következő három csoportot különítette el a birtokkormányzatban: a birtokgazdálkodását, közigazgatását, és a jogszolgáltatását.¹² A regéci uradalom 17. századi igazgatásának vizsgálata során a Kállay István által meghatározott birtokszervezeti felépítést vettük figyelembe, illetve a tanulmány is e szerint szemlélteti az uradalom rendszerét. Ennek oka, hogy a felhasznált források¹³ alapján a regéci uradalom esetében megfelelőbb kategóriáknak bizonyultak a Kállay által felállított szintek.

⁷ *Jármay Edit*: A Regécei uradalom gazdálkodása a XVIII. században. Bp. 1930.

⁸ *Bakács István János*: A regéc-sárospataki uradalom levéltára. Levéltári Közlemények 13. (1935) 1–4. sz. 5–41.

⁹ *Mayláth Béla*: Regéc vára történetéhez a XVII. század második felében. Magyar Történelmi Tár 12. (1889) 1. sz. 1–25.

¹⁰ *Soós István*: A regéci vár tisztviselői és lakóinak élete a 17. század első felében. In: A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve 42. Szerk. Veres László – Víga Gyula. Miskolc, 2003. 227–261.

¹¹ *Bán P.*: A nagybirtok igazgatásának i. m. 29.

¹² *Kállay I.*: A magyarországi nagybirtok kormányzata i. m.

¹³ Mivel a regéci uradalom Rákóczi-kori igazgatástörténete mellett annak gazdaságtörténete is nagyrészt feltáratlan, a vizsgálat érdekében átnézésre került a fennmaradt gazdasági iratok legnagyobb része. Az azokban szereplő adatok alapján össze lehetett állítani az officialisok, és gazdasági alkalmazottak, de sok esetben servitores csoportjának névszerű listáját, az iratok tárgya pedig – például utasítások keretében – legtöbbször meghatározta a tisztviselők, alkalmazottak és szolgák feladatait. Ezek összességéből rajzolódott ki az 1646 és 1711 közé eső uradalmi igazgatás rendszere. A felhasznált források között szerepelnek provisoroi számadások (MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1719. t. sz. Regéc várának számadása. 1696., MNL OL G 29 Gazdasági iratok 1694-1712. Rákóczi birtokok iratai

Mivel alapvetően három korszakot lehet megkülönböztetni a Rákóczi család birtoklásában – 1646–1685 a Rákóczi család tulajdonlása, 1686–1691 a Szepesi Kamara irányítása, és Kollonich, Klobusiczky gyámsága,¹⁴ 1692–1711 II. Rákóczi Ferenc birtoklása – az uradalom kormányzata is e három korszak mentén kerül bemutatásra.

1646–1686: A RÁKÓCZI CSALÁD TULAJDONLÁSA

Általánosan elterjedt vélemény, hogy a török kiűzésével alakult át a magyarországi nagybirtok igazgatása. Bán Péter kimutatta, hogy ez nem teljes mértékben igaz.¹⁵ A 16. századi vártartományok élén álló prefektus katonai hatalommal, illetve gazdasági funkciókkal bírt, tehát minden irányítás annak kezében összpontosult, az alatta álló castellanus, vagyis várnagy a prefektus, vagy földbirtokos utasítását végezte el, de a porkolábok közvetlen a castellanus beosztottjai voltak. Ugyanez érvényesült a dominiumok gazdaságában is, az egyben katonai vezető szereppel ellátott prefektus felügyelte a tisztartókat, a provisor, a számtartót. Ezen rendszerben az átalakulás a 17. század elején kezdődött, amikor is szétvált a katonai és gazdasági feladatok irányítása, amely tagoltabb és szakszerűbb gazdasági apparátust eredményezett. Fontos kiemelni, hogy ez a változás az allodizálás után történt meg, vagyis az nem vonta egyből maga után a birtokigazgatás megváltoztatását. Makkai megjegyzi, hogy a 17. századra már a Rákóczi családhoz tartozó uradalmak mindegyikében jelen volt a majorsági gazdálkodás, sőt, néhol akár több majorgazdaság is létrejött.¹⁶ Az újként aposztrofálható gazdálkodási egységek száma I. Rákóczi György alatt tovább nőtt, s Makkai számításai szerint a magyarországi birtokokon létesült allodiumok száma elérte a 37-et is, amely kiegészült az egyre gyarapodó borgazdaságokkal. Ezek együttesen alkották a majorgazdálkodás alapegységeit, amelyek a gazdálkodás modernizálásával fokozatosan szakítottak a jobbágygazdálkodással, de a robot megtartása miatt sosem függetlenedtek teljes mértékben tőle.¹⁷

Ha megvizsgáljuk a regéci uradalom Rákóczi birtoklásának első felére eső adatait, jól látható, hogy a majorsági gazdálkodás kiszélesítéséhez csak lazán kapcsolódó igazgatásbeli változások az Abaúj megyei dominiumot is elérték. Ez az

82. cs. V.3.C/G 96. d.), extractusok (MNL OL E 210 a. Dominalia. 107. t., MNL OL E 210 a. Dominalia. 108. t.), gazdasági utasítások (MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1701. t. sz., MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1702. t. sz., MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1703. t. sz.), tisztartói levelezések (MNL OL E 204 Kamarai misszilisek, MNL OL E 190 Archivum familiae Rákóczi, Archiv mesta Kosice, Magistrát mesta Kosice, Schwartzbachiana [a továbbiakban AMK MMK Schw.]), urbáriumok (MNL OL E 156 Urbaria et Conscriptiones [a továbbiakban MNL OL U et C]), és konvenciók jegyzékei is.

¹⁴ Mivel a regéci uradalomnak a Szepesi Kamara igazgatása alá eső időszaka igen rövid (1686–1688), így célszerűbbnek találtam azt a Klobusiczky Ferenc által adminisztrált idő alá vonni.

¹⁵ *Bán P.*: A nagybirtok igazgatásának i. m. 29–31.

¹⁶ *Makkai L.*: I. Rákóczi György birtokainak i. m. 57.

¹⁷ Uo.: 57.

átalakítás azonban nem a fejedelmi családhoz köthető, hanem elődjéhez, Esterházy Miklóshoz, aki dunántúli uradalmainak mintájára pontos gazdasági irányítást követelt. Ennek érdekében a gazdálkodás élére prefektust nevezett ki, a várkapitány-ságot pedig hű emberére, Eörsy Zsigmondra bízta.¹⁸ Ettől fogva az uradalom a gazdasági modernizáció lassú útjára lépett. Az 1. ábra az 1630-as években kialakított igazgatási rendszert tükrözi. Ez, ahogy arra már utaltunk, három csoportra bontható – tisztviselők (officiales), alkalmazottak (oeconomici), és szolgák (servitores).

A tisztviselők csoportján belül a különböző gazdasági feladatok révén fennállt egy hierarchia, amelynek élén a prefektus foglalt helyet. A földbirtokos helyetteseként működő prefektus feladatköri változását jól jelzik, hogy ekkor már a hozzá intézett levelek, kérvények csak gazdasági ügyeket érintettek. A Rákóczi család magyarországi uradalmainak bonorum director-ához, azaz jószágigazgatójához írt hasonló levelek Regéc kapcsán is maradtak ránk. Így tudjuk, hogy Bendi György, a regéci birtok 1650. évi provisor a minden bizonnyal rendszeresen számolt be az adott évi majorsági vetés, és aratás menetéről, a termények mennyiségéről és minőségéről.¹⁹ Mint ahogy rendszeresen tájékoztatta a prefektust az uradalmi épületek és a vár állapotáról is.²⁰ Az ehhez hasonló levelek a prefektus feladatait jól behatárolják, így az uradalomban történő építkezések felügyelete és a hozzá intézett jelentések vizsgálata mellett az egyes terményeladások ellenőrzése, illetőleg a tisztviselők instrukcióinak kidolgozása is a jószágigazgatóhoz tartozott. A jogszolgáltatás terén is a prefektus töltötte be a legfontosabb feladatokat, lévén, hogy az úriszék összehívásával és annak elnöklésével is ő volt megbízva. Amennyiben a regéci uradalom kapcsán prefektusról, illetve annak feladatairól beszélünk, ki kell emelni, hogy a bonorum director nem csak a vizsgált gazdaság irányításával volt megbízva, hanem az összes magyarországi Rákóczi birtok hozzá tartozott. Az általunk 1646 és 1685 közé behatárolt első szakasz két legismertebb prefektusa Debreczeni Tamás és Klobusiczky András voltak. Bár utóbbi esetében eddigi ismereteink alapján csak levelezései maradtak fenn, Debreczeni prefektus által jegyzett két extractus²¹ is teljes egészében ránk maradt. Az első kimutatás az 1646-os, illetve 1647-es,²² míg a második az 1649-es és 1650-es szőlőtermés eredményeit és

¹⁸ Soós I.: A regéci vár tisztviselői i. m. 230.

Esterházy Miklós birtoklásának 9 évéből több tisztviselő neve is ránk maradt. A jószágigazgatói feladatokat 1642-ben az a Szluha Mátyás látta el, aki 1639-ben a regéci uradalom provisor a volt. Eörsy Zsigmond a teljes Esterházy idő alatt, mint várnagy tevékenykedett, s porkolábjá, Gyöngyössi János is hasonló időt töltött tisztjében. A számtartó személyében pedig Toronyai Mihály nevét lehet olvasni 1635 és 1644 között.

¹⁹ MNL OL E 190 Archivum familiae Rákóczi 19. d. nr. 5906.

²⁰ Uo. nr. 5887.

²¹ Az extractusnak nevezték az alkalmazott tisztviselői kimutatásokat, amelyek elkészítésének több oka is lehetett. Ezek közé tartozott az urbáriumok elavulása, számadások távolisága, illetve egyéb lajstromok felületessége, hiányossága. *Bán P.*: A Nyugat-Dunántúli Batthyány-uradalmak i. m. 30.

²² E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647–1690. 38. cs. 245r-250v.

bevételeit állítja szembe egymással.²³ Mivel a dokumentum az összes magyarországi Rákóczi birtok borbevételeit tartalmazza, így az a vizsgált regéci uradalom esetében rendkívül fontos forrás, mivel annak terméseredményei csak töredékesen maradtak fenn, emellett pedig kitűnő alapot biztosít az egyes dominiumok borgazdaságainak összehasonlítására, csak úgy, mint a jobbágyi termelés vizsgálatára.²⁴

A bemutatott extractusokat feltehetőleg a provisorok által küldött kimutató-sok alapján állították össze. A provisor, vagyis az udvarbíró a prefektusnak közvetlenül alárendelve irányította a gazdaságot, ő volt a gazdasági, igazgatási tevékenység helyi vezetője és szervezője. A regéci provisor szerepe Esterházy birtoklása alatt kezdett el jobban megerősödni, amely csak tovább nőtt a fejedelmi család irányítása alatt. Azonban Soós István szerint már ezt megelőzőleg, a 17. század elején Regécen fennálló kettős irányítási szisztémában is az udvarbírónak jutott a legfontosabb szerep.²⁵ Végigtekintve a korszak provisoraihoz köthető leve-

²³ Uo.: 251r-258v.

²⁴ Az extractusok alapján a 1646-tól folyamatosan emelkedtek a terméseredmények. Az összes magyarországi uradalomból beszedett majorsági borok száma 1646-ban 1496 hordó 65 átalag E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647–1690. 38. cs. 247v., 1647-ben 1543 hordó 96 átalag E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647–1690. 38. cs. 247v, míg 1649-ben már 2804 hordót jegyeztek fel. E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647–1690. 38. cs. 253v. Az allodiális borok számát azonban mindvégig magasan meghaladták a tized és kilenced jogán beszolgáltatott jobbágyi termelésből származó borok. Míg ez az egység 1646-ban 2348 hordót és 3 átalagot tett ki E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647–1690. 38. cs. 248v., ugyanez 1649-ben elérte a 3905 hordót is. E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647-1690. 38. cs. 254v. Ehhez képest 1650-ben drasztikusan visszaesett nem csak a beszolgáltatott, hanem a majorsági borok száma is – előbbihez 857 hordó 57 átalagot, utóbbihoz 712 hordót és 4 átalagot számoltak. E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647–1690. 38. cs. 253v., 254v. Ugyanez volt tapasztalható Regéc esetében is, ahol a majorsági borok több, mint 268 hordót tettek ki, egy évvel később már csak 133-at. Jelentősebb csökkenés látható viszont a decimális hordókat nézve, 1649-ben 459 hordó és 2 átalagot adtak be a jobbágyok, míg 1650-ben már csak 108 hordót tudtak. E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647–1690. 38. cs. 253v., 254r. Tekintve, hogy az 1646–1660 közötti időszak abból a szempontból békésebbnek nevezhető, hogy az akkoriban már megszokottnak mondható török portyázások mellett nem voltak nagyobb hadjáratok, nem tartjuk valószínűnek, hogy az ilyen mértékű termésvisszaesés, amely ráadásul az összes Rákóczi birtokot, majorsági és jobbágyi termelést érintette Munkácsról Borsin és Mádon át Nagyecsedig, egy-egy esetleges csapatátvonulásnak, vagy török portyának tudható be. Éppen ezért elképzelhetőbbnek tűnik, hogy a jelenség mögött valamilyen szélsőséges időjárási körülményt, vagy pedig a térséget érintő szőlőbetegséget kell keresni – esetleg a kettőt együtt. A szőlőtermesztésnek nem kedvező időjárás ugyanis – legyen az több csapadék, vagy épp szárazság – sok esetben magával vonhatja a különböző gombás megbetegedéseket, túlzott csapadék esetén a peronoszporát, szárazabb időjárásban pedig a lisztharmatot. Mivel az 1650. évet követő ránk maradt kimutatás 1660-ból származik, így nem dönthető el biztosan, hogy a bemutatott termésvisszaesés szőlőkípuszulással is jár-e. Az azonban bizonyos, hogy még 1660-ban sem sikerült elérni a 1649-es adatokat. Csak szemléltetés gyanánt: míg 1649-ben 3905 hordó decimális és nonális bort szedtek be, addig 1660-ban csak 1721 hordó 6 átalagot, és a majorsági bor mennyisége is elmaradt a korábbiaktól a feljegyzett 2136-os összegével. *Makkai László*: Kimutató-sok a Rákóczi birtokok terméseredményeiről és állatállományáról. *Agrártörténeti Szemle* 1. (1958) 3–4. sz. 279., 281.

²⁵ *Soós I.*: A regéci vár tisztviselői i. m. 234.

lezéseket, instrukciókat, jól kirajzolódik feladataik sora, amely alapján elmondható, hogy nem volt olyan tevékenység az uradalmon belül, amely nem az udvarbíró utasítására történt. Ő irányította az építkezéseket, az ő felelőssége volt a szolgáltatások teljesítésének ellenőrzése, és irányítása, számadásokat intézett a prefektushoz, és általában ő készítette az urbáriumokat, összeírásokat.²⁶ Provisoriként Bendi György neve már említésre került, mellette ki kell még emelni viszont Horváth István és Bányai István működését is. Sajnos a regéci uradalomra vonatkozó csekély mértékű forrásadottságok miatt nehéz behatárolni, hogy egy-egy tisztartó mettől meddig töltötte be hivatalát, többnyire csak bizonyos dátumokat lehet meghatározni. Esetünkben annyi bizonyos, hogy az 1680. évben Bányai Horváthot váltotta az udvarbírói tisztben. Valószínűleg ennek a váltásnak az okán íródott az uradalom egyik legrészletesebb urbárium is, amelyben Bányai a felmérése során Horváth néhány korábbi intézkedését is lejegyezte. Innen tudjuk, hogy mint provisor, Horváth István a Regéc településéhez tartozó „Kobzskán” lévő majorsági földet átengedte a nincsteleneknek művelésre, s helyette a Barát patak melletti területet foglalta el új allodiális földként.²⁷ Elképzelhető, hogy a rendelkezése mögött álló ok a szóban forgó föld kimerülése lehetett, vagy már olyan kevés, és rossz minőségű gabona teremhetett rajta, hogy nem érhetette meg további művelése. Horváth ezen lépése azonban inkább szolgálta a praktikumot, mint a szegények segítségét. Tettével ugyanis földet adva a szegényeknek, megteremtette annak a lehetőségét, hogy tizedet szedjen be az általuk ott megtermelt javak után, s ezzel együtt a majorságot is termőbb taggal gazdagíthatta. Neve még az 1689-es urbáriumban is feltűnik az egykor Horváton álló portőrő malom felmérése kapcsán.²⁸

A tisztviselők rétegen belüli „karrierlehetőségekre” az 1680. évi urbárium szerzője, Bányai István személye szolgáltatja a példát. Mielőtt udvarbíróvá neveztek volna ki, Bányai 1676-tól a regéci uradalom számtartójaként végezte feladatait 1678-ban történt leváltásáig, amikor is Kassay Jánost neveztek ki helyette.²⁹ Bányai István feladata rationistaként az uradalom számadásainak, illetve a készpénz és természetbeni járadékok kiadásainak és bevételeinek nyilvántartása volt. Az

²⁶ Természetesen ezen feladatok adminisztrálásában volt segítségére. Csak úgy, mint a prefektusét, a provisor munkáját is segítette egyfajta kisegítő személyzet. Azonban míg a jószágigazgatóhoz tartozó személyzet aligazgatóval, titkárokkal, járulnokokkal kiterjedtebb lehetett, addig a provisor mellett minden bizonnyal csak írnokok dolgozhattak – ezt az egyéb kisegítőszemélyzetről szóló források hiánya támasztja alá. Kállay I.: A magyarországi nagybirtok kormányzata i. m. 104.

²⁷ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 066. - No. 041/b.

²⁸ „rezeit, vasait [...] az akkori tiszt, Horvát István hova tötte maga tudgya, amint az emberek mondják, udvarbiro leven, innen el hordatta.” MNL OL E 156 - a. - Fasc. 061. - No. 012.

²⁹ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 039. - No. 024. A tanulmány írásáig nem került elő újabb forrás arra vonatkozólag, hogy Bányai számtartói leváltását követően provisori kinevezéséig milyen hivatalt töltött be.

1678-as inventárium szerint háza a várban volt.³⁰ A számtartó a provisor beosztottjainak sorába tartozott, olyan más tisztviselők közé, akik szakágakra bontott feladatokat láttak el. A gazdasági irányítás sokrétűsége ezen a szinten mutatkozott meg először. Ennek megfelelően a regéci uradalomban is feltűnik a frumentariusi, és a kulcsári beosztás is. A kasznár, vagyis a frumentarius volt megbízva a szántóföldi termények kezelésével, a raktározás, és a cséplés az ő feladata volt.³¹ Háza eredetileg a regéci vár palánkján belül állt, azonban azt már 1678-ban az udvarbíró lovainak istállójaként alakították át.³² Esterházy Miklós nádor birtoklása idején a kulcsári tiszt Regécen két személy, a várbéli kulcsár – aki egyben sáfár is volt – és a szántói között oszlott meg.³³ A források alapján ez a rendszer megmaradt a fejedelmi család ideje alatt is, annyi különbséggel, hogy a főborok felügyelésével megbízott Szántón működő kulcsárt a későbbi dokumentumok már tályyai kulcsárnak jegyzik.³⁴ Ezen változás mögött minden bizonnyal az az átszervezés áll, amely után a tályyai és a szántói allodiális szőlőket együtt kezelték, s azok felügyelésével is közös vincellért bízták meg. Így a külön településeken működő vinitorokat tályyai-szántói vincellérnek kezdték nevezni,³⁵ majd ez a megnevezés rövidült csak tályyira.³⁶

A gazdaságot közvetlenül az úgynevezett oeconomicus réteg irányította, amelynek tagjai a számadó officálisok, vagy Makkai megnevezése alapján egyszerűen csak adminisztratív személyzet³⁷ – tehát kasznár, sáfár, számtartó stb. – függésében álltak. A gazdasági vezetés ezen szintjéhez tartoztak azok, akiknek fizetésük a konvenciók listákon szerepelt. Így például a dézsmások, majorgazdák, ispánok, a bírók és a szabadosok,³⁸ akiket személyesen az udvarbíró nevezett ki a módosabb jobbágyságok közül, mivel ők rendelkeztek a megfelelő anyagi feltételekkel ahhoz, hogy „megvegyék” ezen tisztet. Szolgáltatukért cserébe pedig egy évre szóló adómentességet kaptak.³⁹ Megbízható emberre szükségük is volt a proviso-

³⁰ A Nagy Ferenc inventátor által készített leltár alapján a számtartó várbéli gerendás háza szegényesen lehetett berendezve. Abban egy paraszt asztal, egy paraszt deszkás nyoszolya, két pad, két apró paraszt szék, illetve két fogas, egy paraszt almárium és egy kívül fűtő mázas kemence foglalt helyet. A számtartó kezénél lévő tárgyaként bejegyezték még egy sárga és egy fekete szattyánbőrt, és „asszonyemberek” való három darab sárga csizmát. MNL OL E 156 - a. - Fasc. 039. - No. 024.

³¹ *Bán P.*: A nagybirtok igazgatásának i. m. 31.

³² MNL OL E 156 - a. - Fasc. 039. - No. 024.

³³ *Soós I.*: A regéci vár tisztviselői i. m. 234. 238.

³⁴ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1703. t. sz. 28r.

³⁵ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1703. t. sz. 46r–47r.

³⁶ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1703. t. sz. 111r–115r.

³⁷ *Makkai L.*: I. Rákóczi György birtokainak i. m. 60.

³⁸ Szabadosoknak nevezték a robot és/vagy egyéb jobbágyszolgáltatás alól felmentetteket, akik ezen felmentésért cserébe más munkával tartoztak. Így a majorságok munkafelügyelői, vagy a levélhordók is közülük kerültek ki. *Makkai L.*: I. Rákóczi György birtokainak i. m. 649.

³⁹ Uo.: 60.

roknak, mivel ezek az officiolátusok végezték a falvak, vagy a majorságok irányítását. A bírók feladata volt a jobbágyok robotra való beosztása.⁴⁰ A regéci uradalomhoz tartozó több település bíróinak levele is fennmaradt. Ennek alapján nem csak a jobbágyok irányítása, és természetesen a helyi jogüggyek intézése volt a bírák feladata, hanem a servitores réteghez tartozó írástudatlan dolgozók munkájának elvégzését igazoló recognitio kiállítása, ezzel együtt pedig felügyelete, vizsgálata.⁴¹ Egyes esetekben akár más uradalmi alkalmazottak helyett is a bírók és esküdtek állítottak ki igazolást.⁴² A szintén jobbágyi sorból származó ispán a 17. század során a falu felügyelőjéből emelkedett fel a majorság vezetőjévé, s ezzel ő vált az oeconomicus réteg legfontosabb szereplőjévé.⁴³ Azonban a vizsgált Rákóczi birtok esetében a spanus – ispán – még a század végére sem veszítette el korábbi feladatát. Ezt többek közt az 1680-ban készült urbárium is jól példázza – törvényszegés esetén a bírságpénz egy része az ispánt illette. Tállya mezővárosa kapcsán így írnak erről: „*Tizenkét forintos bírság itt nincsen, ki-ki város székén törvény szerint büntetetik, a vér, s két bírság és lélekmondásnak bírsága az ispáné és [a] város bírájé.*”⁴⁴ Legyesbényén feladatához hozzátartozott még a taxa beszedése, és adminisztrálása, csak úgy, mint a földek dézsma alá osztása,⁴⁵ de Szántón is az ispán volt köteles beszédni a kocsmárosok által kiárult minden hordó bor után járó egy forintot.⁴⁶ Ezzel párhuzamosan pedig a majorsági földeken dolgozókat, a robotoló jobbágyokat, bér munkásokat, béreseket irányította, felügyelte és nyilvántartotta munkájukat.⁴⁷

⁴⁰ Uo.: 60.

⁴¹ 1689-ben Tállya mezővárosának főbírója, Erdöss János igazolta, hogy a tállyai és rátkai réteken lévő szénát, amelynek egy részét az udvarbíró pénzért kaszáltatott, másik részét pedig a tállyai jobbágyok kaszáltak le, a tállyai udvarház padlására, illetve a parókia kertjébe. A kertbe vitt kazlakból mérték ki a mezővárosi kisbírók Jantó János, akkori inspector konvencióját. A többi szénát, és a még hozzá Szántóról hordott 4 szekérre valót a tállyai és szántói jobbágyokkal vetetett 16 béres ökör ette meg. MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1701. t. sz. 1689. fol. 113r.

⁴² Egy irat szerint Fony település 1688. évi főbírája, Ráty István a juhászgazda által elmondottak alapján igazolta az akkori udvarbírónak Czirjáky Mihálynak, hogy az elmúlt éven csupán 76 juh született a majorságban, kecske is csak 16. Ezek közül a német katonák hármat vittek el, 21 juh és két bárány pedig megdöglött. 5 kecskét ismét a németek vittek magukkal, míg két gidát a farkas tépett szét. A megmaradt állatok tejből a juhász 4 köből 1 szapu túrót tudott készíteni. Ugyanekkor a disznópásztor is hasonlóan adott számot az 1687. évi allodiális állatok számáról. MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1701. t. sz. 1689. fol. 87r.

⁴³ *Bán P.*: A nagybirtok igazgatásának i. m. 33.

⁴⁴ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 066. - No. 041/b. A kékbírság testisértésért írott bírság volt, míg a vérbírságot gyilkosság után szedték. *Makkai L.*, 1954. 646., 651. Az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár alapján a lélekmondás alatt a lélekkel való szitkozódást értették. Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, 7. kötet. Szerk. Szabó T. Attila. Bp. 1995. 993.

⁴⁵ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 066. - No. 041/b.

⁴⁶ „Kocsmára való bort Regécből kellett hordaniuk, de már egynéhány háborúságos esztendőben nem árultak semmit. Hanem akinek a kocsmatartás megengedtetik, minden hordó bortól egy forintot tartozik adni öngagságok számára, melyet az ispán exigál [beszed] rajtuk és a várba, tisztok kezéhez kell adminisztrálni.” MNL OL E 156 - a. - Fasc. 066. - No. 041/b.

⁴⁷ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 066. - No. 052.

A gazdasági irányítás legalsóbb rétege a szolgákat tömörítő, akik a tulajdonképpeni fizikai munkavégzők. Kállay ezen réteget további öt csoportra bontotta: általános – vincellér, béres –, állattenyésztési – juhászok –, rendszeti – hajdú, darabont –, iparosok – kovács, bodnár, kosárfonó –, udvartartás emberei – kertész, szolgák, gondnokok.⁴⁸ Ez az öt további réteg a regéci uradalomban is megtalálható volt, egyértelmű szerepeikre nem térnénk ki külön. Fontos azonban megemlíteni, hogy az e csoportba tartozó személyek munkaviszonyai nem voltak egyeségesek. Egy részük bérlői viszonyban állt az uradalommal. Ide sorolhatóak egyes molnárok, mint ahogy Tar György is, aki 1689-ben évi 10 köből búzáért vette bérbé Fony malmát.⁴⁹ Mások állandó, fizetett alkalmazottakként szerepeltek a konvenciók jegyzékben, negyedéves fizetéssel, uradalmon kívüli szolgálat esetén napidíjban, szegődményeikben foglalt munkájukon felül pedig vagy pénz, vagy pedig természetbeni juttatásokban részesültek. Ilyenek voltak a juhász, a vincellér, a béresek, illetve a kosárfonók is.⁵⁰ A molnárok munkaviszonyukat tekintve nem csak bérlők lehettek. Egyes esetekben ők is ez előbb említettekhez hasonlóan állandó alkalmazásban álltak, vagy pedig haszonrészesedésért dolgoztak, utóbbiakat neveztek harmados molnároknak.⁵¹ Végül a servitores réteghez tartozók munkaviszonya lehetett csak egy-egy idényre, például szüret, vagy kaszálás, betakarítás idejére szóló is. Ebben az esetben fizetésük a számadásokban rendkívüli konvenciók alatt tűnik föl,⁵² s gyakran alkalmaztak más, szomszédos Rákóczi birtokokról hívott bérmunkásokat.⁵³

Az eddig ismertettek alapján a regéci uradalom Rákóczi család birtoklása alá eső 1646 és 1686 közötti periódus igazgatási, gazdasági rendszerének felépítését az 2. ábra szemlélteti.

1686–1694: KAMARAI IRÁNYÍTÁS

Regéc vára már a 16. században elvesztette katonai jelentőségét, s helyette a várhoz tartozó birtokok gazdasági szerepe került előtérbe, amely mögött a Szerémség szőlővidékének elvesztése és ezzel együtt a Hegyalja felértékelődése állt. Amikor azonban Thököly Imre feleségül vette Zrínyi Ilonát, Regéc vára ismét katonai szerephez jutott. A kuruc fejedelem a várban rendeztette be a Felső-Magyarországi

⁴⁸ Kállay I.: A magyarországi nagybirtok kormányzata i. m. 124.

⁴⁹ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 061. - No. 012.

⁵⁰ MNL OL G 29 Gazdasági iratok 1694–1712. Rákóczi birtokok iratai V.3.C/G 82. cs. 96. d. 72–73 p.

⁵¹ A tállyai Borjas patakon álló malomba a földesúr évente fogadott molnárt, aki konvenciója szerint a bevétel harmadát kapta meg, a többi a Rákóczi családot illette. MNL OL E 156 - a. - Fasc. 061. - No. 012.

⁵² MNL OL G 29 Gazdasági iratok 1694–1712. Rákóczi birtokok iratai V.3.C/G 82. cs. 96. d. 73–74 p.

⁵³ 1700-ban Makovicáról hívtak 15 kaszást a tállyai-rátkai rétek kaszálására, őket egy hajdú kísérte. MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1703. t. sz. 169r.

Hadellátó Központot, így az addig részben üresen, részben pedig élelemmel meg-
rakott várbéli pincéket újra fegyverekkel és lőporral töltötték meg.⁵⁴

Regéc sorsát pedig végül a fejedelem és Rákóczi Ferenc özvegye közötti házasság, illetve a hadellátói szerep pecsételte meg. A felkelés bukásával a vár is a németek kezére került, s 1686-ban felrobbantották azt. Ezt követően az uradalom egy rövid időre, mindössze két évre a Szepesi Kamara igazgatása alá került. Itt cáfolnánk meg Szűcs Jenő azon megállapítását, hogy csak Munkács várának fel-
adása után, 1688-ban került a regéci uradalom a Kamara kezelésébe.⁵⁵ Több forrás is szolgál arra bizonyítékkal, hogy 1686. elején kerülhetett sor a kezelésbe vételre. Ilyen Czirjáky Mihály, a Szepesi Kamara alá tartozó boldogkői uradalom egykori provizorának⁵⁶ 1686. februárjára tehető regéci udvarbírói kinevezése,⁵⁷ s hogy még 1688-ban is ezen tisztségben találjuk.⁵⁸ Ide sorolhatóak továbbá a szintén az 1686. évhez köthető becslések, amely az uradalom és a hozzá tartozó szőlők és települé-
sek értékére voltak kíváncsiak, s amelyeket rendszerint egy tulajdonosváltás során volt szokás készíteni.⁵⁹ De mindezek közül is az 1687. évi aestimatiót kell kiemelni, amely a regéci uradalmat fiscusi kezelésben lévő javak között sorolja: „*Summarii extractus cameralis aestimationis Dominiorum eo tunc Rakociziano Fiscalium Sáros Patak [...] Regöcz, portionum in Szerencs [...]*”⁶⁰

Czirjáky kinevezésével pedig természetesen egy igazgatási átszerveződés is elkezdődött. Mivel a Caprara által aláírt megadási feltételek között kikötötték, hogy a vár és a hozzá tartozó birtokok tisztjeit a Rákóczi család rendelkezései szerint tartanak és neveznek ki,⁶¹ az igazgatási struktúra átszervezése után nem minden hivatalt tölthettek be kamarai személyek. Az előzőleg vizsgált, 1646–1685 közé eső időszakhoz képest reorganizáció csak az officiales, vagyis a tisztviselők csoportján, s ott is csak a legfelsőbb rétegen belül történt. A katonai ügyintézés területén a vár lerombolásával megszűnt a castellanusi és a porkolábi tisztség, amelyet

⁵⁴ *Melegh Szabolcs*: A regéci vár. Bp. 2017. 50.

⁵⁵ *Szűcs Jenő*: A szepesi kamarai levéltár 1567–1813. Magyar Országos Levéltár kiadványai, I. Levéltári leltárak 7. Bp. 1990. 108.

⁵⁶ MNL OL G3 Thököly Szepesi Kamarájának iratai (továbbiakban MNL OL G3 TSzL) III. 8. Draheim Vilmos feljegyzései, könyvei, fogalmazványai 1676–1683. pag. 130. Czirjáky Mihály boldogkői provizor reverzálisa 1683. márc. 29.

⁵⁷ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 153. - No. 027.

⁵⁸ MNL OL E 554. I. Szalay Gyűjtemény 1701. t.sz. fol. 87r.

⁵⁹ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 039. - No. 025., MNL OL E 156 - a. - Fasc. 154. - No. 018., MNL OL E 156 - a. - Fasc. 154. - No. 012.

⁶⁰ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 093. - No. 016.

⁶¹ „Regécz várában ő Felsége és az ő Felsége tisztjei s az nemes kamara ő Felsége praesidiumát be nem adják, a váron peniglen egész jószágival együtt Kegyelmes Asszonyunk, Kegyelmes Kisurunk és Kisasszonyunk ő Nagyságok dispositiója tégyen tiszteket, szolgálakat; az kiket ő Nagyságok akarnak, azokat tartásák az várban, és praesidiumot magok fizetésén ő Nagyságok az mennyit akarnak tartani, ő Nagyságok directiójában légyen.” *Thaly Kálmán*: Munkácsi leltárak s udvartartási iratok (1680–1701). Magyar Történelmi Tár I. Új folyam (1900) I. sz. 331–332.

utoljára Thököly embere, Szirmay Miklós töltött be.⁶² A prefektus hivatala 1686 és 1688 között megmaradt, de betöltője a mindenkori fiskális prefektus lett, Vas Gáspár személyében.⁶³ Az ő függésében nevezték ki az adminisztrátort, aki tulajdonképpen a korábbi korszak prefektusi szerepét vette át. Itt jelenik meg először a kapitulációban foglaltak érvényesítése – 1686. február 19-től a fiskális kezelésben lévő Rákóczi birtokok adminisztrátorának Szentiványi Lászlót nevezték meg,⁶⁴ akit vélhetően rokoni szálak kötöttek a Rákóczi birtokok 1675⁶⁵ és 1676.⁶⁶ évi prefektusához, Szentiványi Mihályhoz. Ugyanez a metódus követhető nyomon 1688-ban, mikor az árvák birtokai Kollonich Lipót gyámsági kezelésébe kerültek – Szentiványi Lászlót Klobusiczky Ferenc váltotta, aki pedig a Rákóczi család híveként 1650-ben prefektusi címet betöltő⁶⁷ Klobusiczky András fia volt.⁶⁸

A gyámság alá vétellel a kamarai igazgatás nem ért ugyan véget, de a kamarai prefektus személye ezt követően már nem jelenik meg a forrásokban. Helyette az adminisztrátor nevével találkozhatunk, aki tulajdonképpen a legmagasabb pozíciót jelentette a Rákóczi birtokok kormányzásán belül, s amely hivatalt egészen 1693-ig Klobusiczky Ferenc töltött be. Ebben az időszakban jelenik meg az inspektori cím a forrásokban,⁶⁹ amely tiszt mögött Kállay szerint a kormányzó segítőjét kell érteni, aki az uradalmak jelentéseit vizsgálta felül, és továbbította azokat az adminisztrátornak, így tehát egyfajta közvetítő szerepet játszott a provisorok és a kormányzó között.⁷⁰ A hivatal jelenléte azért is érdekes, mert csupán az 1689 és 1690. évből van róla tudomásunk, sem az előtt, sem pedig az után nem címeznek személyéhez levelet más официálisok. Az inspektori cím betöltője az a Jantó János volt, aki az uradalom igazgatásán belül talán az egyik legszövevényesebb életutat járta be, amelynek ismertetése már csak azért is fontos, mert általa bemutatásra kerül a regéci uradalom 17. század végén létező kormányzási rendszerének hivatalai is.

Jantó János pályáját nem a kamarai és a Kollonich Lipót gyámsága alatti korszakban kezdte, hanem már Thököly Imre fejedelemségének idején is hivatalt vállalt. Thököly 1684-ben őt nevezte ki a hegyaljai szőlők felügyelőjének, aminek

⁶² MNL OL G 3 TSzL 12. cs. III/7. Draheim Vilmoshoz intézett levelek. 1683. júl. 5. B. Zsigmond levele Draheim Vilmoshoz.

⁶³ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1701. t. sz. fol. 70r–85v. Vas Gáspárról írja Fallenbüchl Zoltán, hogy prefektusi tisztségét nem töltötte be hosszabb ideig, hanem kinevezése után néhány évvel a kassai városbírói hivatalt választotta. *Fallenbüchl Zoltán: A Szepesti Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században. Levéltári Közlemények* 38. (1967) 2. sz. 203.

⁶⁴ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1701. t. sz. 70r.

⁶⁵ MNL OL P 1314 Batthyány-missilisek, tek. 4812. nr. 13637

⁶⁶ Uo.: nr. 13638

⁶⁷ MNL OL E 190 Archivum familiae Rákóczi d. 19. No. 5741.

⁶⁸ *Nagy Iván: Magyarország családai.* 6. kötet. Klobusiczky család Bp. 1860.

⁶⁹ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1701. t. sz. fol. 92v.

⁷⁰ *Kállay I.: A magyarországi nagybirtok kormányzata* i. m. 106.

megfelelően feladata a fejedelem szőlőrendeletének betartatása és felügyelése, vincellérek kinevezése és a büntetések behajtása lett, amelynek egy része őt, második része az udvarbíró, harmadrészt pedig a kamarát illette.⁷¹ Egy 1721-ből származó perirat anyaga szerint, amely az 1687. év történéseire utal vissza, Jantó Klobusiczky Ferenczel elfoglalta a Tállyán álló, addig reformátusok kezén lévő templomot, amelyet aztán a katolikusnak adtak át, minden ahhoz tartozó birtok és szőlőterülettel együtt.⁷² Annak ellenére tették ezt meg, hogy 1681-ben és 1687-ben is uralkodói, illetve országgyűlési határozat tiltotta a templomfoglalást, amelynek a tállyai lelkészek a templom kulcsainak visszatartásával igyekeztek ellenállni, de megakadályozni már nem tudták az erőszakos templomfoglalást.⁷³ Jantó tette ellenére a tisztviselői ranglétrán a következő éven még feljebb jutott, május 17-én váltotta Czirjáky Mihályt a regéci uradalom provisori székében,⁷⁴ 1689. január 1-től december 31-ig pedig a regéci uradalom inspectoraként hivatkoznak rá,⁷⁵ amely hivatalt a források alapján még 1690-ben is viselt.⁷⁶ Feltűnő viszont, hogy 1689-es kinevezését követően a nevét említő számtalan dokumentum közül kettő, mint a regéci uradalom provisoraként hivatkozik rá továbbra is.⁷⁷ Ez az adat további kutatást igényelt arra vonatkozóan, hogy az említett levelek egy esetleges címtévesztést takarnak-e. A kérdést végül Jantó János számadásának vizsgálata döntötte el.

Mivel a vizsgált időben a Rákóczi birtokok kamarai kezelésben voltak, azok számadásainak vizsgálatait is a Szepesi Kamarán végezték. 1677-ben a prefekturák mellett létrehozták a számvevőséget, amelynek feladata az uradalmi számadások vizsgálata és a tanács elé terjesztése volt.⁷⁸ Ennek alapján 1688 után is a prefektura számvevőségének kellett kezelnie a Regécéről küldött számadásokat. Azonban egy 1692. évi levél aláírójaként „Draheim Vilmos, II. Rákóczi Ferenc számvevője” szerepel,⁷⁹ ami arra enged következtetni, hogy a számvevőségen belül létrehozhattak egy úgymond alszámvevői hivatalt, amely csak a Rákóczi birtokok számadásait kezelte és ellenőrizte, majd küldte tovább. Ezt a feltételezést támasztja alá Jantó számadásának vizsgálata végén olvasható keltezés: „*Datum ex Officina Rationaria Rakociana, die 2. Novembris 1690.*”⁸⁰ Az officina rationaria-n vizsgált ratio kifogásai szerint az inspector az elszámoláskor egy helyen hibát ejtett, amelyről a 18.

⁷¹ *Gagyhy Károly*: Hegyaljai szőlők rendtartása 1684-ből. Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez 21. (1914) 3. sz. 236–237.

⁷² *Győrffy József*: A tállyai református egyház templomfoglalási peréből. Protestáns Szemle 5. (1893) 1. füzet 117.

⁷³ Uo: 117–118.

⁷⁴ MNL OL E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647–1690. 38. cs. 207r-v.

⁷⁵ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1702. t. sz. 45r.

⁷⁶ Uo: 73r.

⁷⁷ Uo: 23r–27r.; 140r.

⁷⁸ *Szűcs J*: A szepesi kamarai levéltár i. m. 110.

⁷⁹ MNL OL E 204 Kamarai misszilisek 23. cs. 1692. júl. 24. Klobusiczky Ferenc levele Draheim Vilmosnak

⁸⁰ Nem tudni biztosan, hogy ez a számvevőség hol működött, de a Rákóczi birtokok provisorainak 1688-ból, 1689-ből származó számadásainak átfogó vizsgálata az említett provisorok jelenlétében

pontban így írnak: „*Erravit d[omi]n[us] inspector nam in rationib[us] apposuit, se vasa lorae 63 assingasse successori d[omi]no provisorii Pederii, documentum productum sub numero 870. folium 62 vasa testatur.*”⁸¹ Vagyis Jantó Péderi Lázár provisorinak, mint *utódjának* adott 63 hordó lőrét, amely alapján kijelenthető, hogy 1689-ben Jantó János egyszerre töltötte be az inspectori és a provisorii tisztséget.

Az 1693. évi urbáriumból tudjuk, hogy Tállyán volt ugyan egy kúriája, de nem lakott ekkor még benne.⁸² 1694-től viszont csak innen címezte leveleit.⁸³ Szántón pedig egy egész helyet birtokolt 800 Ft-ért, amelyhez a mellette álló, egykor Bodoki István tulajdonában lévő fél jobbágytelket 25 Ft-ért a nevére íratta.⁸⁴

1694–1711: II. RÁKÓCZI FERENC ALATT

Kollonich Lipót gyámságának és Klobusiczky Ferenc Rákóczi-birtokok feletti jószágkormányzóságának Rákóczi Julianna és Ferdinand Gobert Aspremont-Reckheim gróf 1691. június 24-én megkötött házassága vetett véget. Még azon év végén kiadásra került az a királyi dekrétum, amelyben II. Rákóczi Ferenc birtokainak felügyeleti jogát annak barátjára, Batthány Ádámra, és sógorára, Aspremont grófra ruházták át, december 23-án pedig saját maga írja meg a Battháynak szóló biztosító levelet, amely öröksége teljes felügyeletének ellátására jogosított.⁸⁵ A testvérek közötti teljes birtokfelosztásra azonban két évet várni kellett. Az egyezség értelmében az Aspremont házaspár kapta többek között az ecsedi, makoviczai, ónodi birtokokat, Rákóczi Ferenc pedig a tokajit, sárospatakit, a munkácsit és a regécit. 1694. március 9-én nagykorúvá nyilvánították a későbbi fejedelmet, és ezzel átvehette birtokainak teljes irányítását. Ugyanazon év március végén sógorával el is indult Magyarországra, hogy birtokait végiglátogassa, de a még 1693 novemberében Aspremontnak küldött leveléből tudjuk, hogy még nagykorúvá nyilvánítása

Sárospatakon zajlott. MNL OL E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647-1690. 38. cs. 205r–244v. Vezetőjének feladata a Rákóczi birtokok udvarbíróitól, vagy jelen esetben inspectorától beküldött számadások vizsgálata. A rationum magister tisztségét 1690-ben bizonyosan Draheim Vilmos töltötte be MNL OL E 210 a. Dominalia. 107. tétel Rákóczi-birtokok 1647-1690. 38. cs. 211v–213v., s feltehetőleg 1693 nyarán bekövetkezett haláláig a Rákóczi birtokok számvevőjeként működött. MNL OL E 156 - a. - Fasc. 024. - No. 051.

⁸¹ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1702. t. sz. 46r.

⁸² MNL OL E 156 - a. - Fasc. 066. - No. 052. A házat még 1681-ben Zrínyi Ilona adományozta az ő, és felesége, Miskolczi Zsuzsanna számára. *Karsa Ferenc*: Zrínyi Ilona egy házhelyet adományoz Tállyán. Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez 4. (1898) 9. sz. 291.

⁸³ MNL OL E 204 Kamarai misszilisek 20. cs. 1694. 03. 30. Jantó János levele Kőrösy Györgynek., MNL OL E 204 Kamarai misszilisek 20. cs. 1694. 07. 02. Jantó János levele Kőrösy Györgynek., MNL OL E 204 Kamarai misszilisek 20. cs. 1695. 07. 14. Jantó János levele Pap János makoviczai provisorinak., MNL OL E 204 Kamarai misszilisek 20. cs. 1696. 04. 09. Jantó János levele Léderer Mártonnak.

⁸⁴ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 066. - No. 052.

⁸⁵ *Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes*: II. Rákóczi Ferenc. Bp. 2004. 628.

előtt is ügyelt birtokai rendjére.⁸⁶ Ennek a látogatásnak a tapasztalatai alapján kezdte el megszervezni udvartartását is. Ebből az időszakból több urbárium, számadás és levelezés is fennmaradt, amelyek alapján rekonstruálható a regéci uradalom erre az időszakra eső irányítása.

Az ezen források felhasználásával készült igazgatási szervezet ábráján jól látható, hogy 1694-et követően a regéci uradalom irányításában a korábbi időszak berendezkedéséhez tértek vissza. (4. ábra) Az Officina Rationaria Rakocziana függetlenedett a fiskális befolyás alól, megszűnt az adminisztrátori intézmény,⁸⁷ ezzel együtt pedig a birtokok élére ismételtelen prefektus került. Az uradalom gazdaságának irányításával pedig továbbra is a provisor volt megbízva, aki az alsóbb rendű officialisoknak küldött instrukciót, de a közvetlen irányítás továbbra is az ispán szervezése alatt volt.

A II. Rákóczi Ferenc általi birtokbavétellel Jantó János karrierje nem ért véget, sőt, 1694-ben⁸⁸ és 1695-ben⁸⁹ is jószágigazgatóként, vagyis prefektusként szerepel a forrásokban, de feltehetőleg az 1693-ban Aspremonthoz intézett levelét is ilyen minőségben írta.⁹⁰ Pályafutása a Rákóczi birtokokon valamikor 1697. és 1703. között érhetett véget. 1704. májusában a fejedelem Szilvássy Istvánnak elrendelte, hogy minden, Perényi Imrétől Jantó Jánosnak elzálogosított javat kobozzanak el és adják azokat vissza tulajdonosának, így egyes tállyai szőlőket, egy tállyai szabad kocsmahelyet.⁹¹ Egy évvel később pedig Izdenczy Mártonnak hagyta meg, hogy folytassa a borsi jószágban elkezdett gazdálkodását, mert azt már nem fogja visszajuttatni Jantónak.⁹² Thaly Kálmán szerint az egykori inspector számára a fordulatot az 1697-es hegyaljai felkelés és abban játszott szerepe hozta.⁹³ Az Archívum Rakoczianum szerzője a birtokelkobzás indokaként a német kézre történő területátengedést és árulást jelöli meg, amelyet a császáriak a szabadságharc leverése után azzal honoráltak, hogy Jantót nevezték ki a konfiskált Rákóczi birtokok prefektusának.

⁸⁶ II. Rákóczi Ferenc az 1693. november 28-re datált levelében engedélyt adott Aspremont grófnak aanyag gazdatisztek elbocsátására. *Köpeczi B. – R. Várkonyi Á.*: II. Rákóczi Ferenc i m. 629.

⁸⁷ 1701-ben II. Rákóczi Ferencet letartóztatták felségárulásért, akkor birtokai rövid időre ismételtelen a Kamarához kerültek, élükre pedig adminisztrátort állítottak, ismét Klobusiczky Ferenc személyében. *Szűcs J.*: A szepesi kamarai levéltár i. m. 109.

⁸⁸ MNL OL E 204 Kamarai misszilisek 37. cs. 1694. 07. 24. II. Rákóczi Ferenc levele Jantó Jánosnak.

⁸⁹ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1703. t. sz. 82r–100r.

⁹⁰ MNL OLE 204 Kamarai misszilisek 20. cs. 1693. 11. 08. Jantó János levele Aspremont Ferdinándnak.

⁹¹ *Bánkúti Imre*: A Rákóczi szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont, és Zemplén megyékből. 1703–1704. Miskolc, 2004. 169.

⁹² *Bánkúti Imre*: A Rákóczi szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont, és Zemplén megyékből. 1. 1705–1707. Miskolc, 2003. 74. Lásd: még: *Dongó Gy. Géza*: Adatok a borsii Rákóczi-kastélynak külső történetéhez. Adatok Zemplén Vármege Történetéhez 17. (1911) 9. sz. 319–323.

⁹³ *Bánkúti I.*: A Rákóczi szabadságharc dokumentumai 1705–1707. i m. 216.

A szabadságharc kitörése és annak menete nem változtatott a birtokkor-mányzati rendszeren. Jármay Edit kutatása során arra jutott, hogy az Udvari Gazdasági Tanács 1707-es felállításakor a fejedelem birtokai élére két prefektust állított, Szentiványi Mihály és Krucsay Márton személyében, akik felosztva irányították a birtokokat, Regéc pedig Szentiványi alá került.⁹⁴ A kutatás jelenlegi állása azonban ezt nem támasztja alá. Szentiványi Mihályra, mint jószágigazgatóra 1706-ban hivatkoznak utoljára,⁹⁵ Krucsay Mártont viszont 1707 januárjáról⁹⁶ egészen 1709 végéig prefektusként említik.⁹⁷ A kettős prefektusi rendszert, és annak Jármay által felvázolt felépítését az sem igazolja, hogy amennyiben valóban Szentiványi lett volna a regéci uradalom prefektusa, tállyai ügyekben miért Krucsay Mártont tették meg illetékesnek.⁹⁸ Továbbá az Udvari Gazdasági Tanács⁹⁹ felállításakor valóban születhetett döntés prefektusi váltásról, mint ahogy ekkor neveztek ki 7 új tisztartót – a regéci uradalom élére Hagara Györgyöt¹⁰⁰ –, azonban a kettős prefektusi rendszer létrejöttére nem utal más forrás.

A prefektus továbbra is, mint a fejedelem teljhatalmú helyettese működött, a számvevő és a provisor heti jelentést küldtek a számára, a tizedeseknek, tehát a dézsmásoknak csak a prefektus adhatott utasítást,¹⁰¹ így azok kikerültek a provisor felügyelete alól. A szabadságharc végéhez közeledve nem csak a prefektus, de a provisor személye is gyakrabban változott. 1710 februárjában Szilvássy István önként lemondott az udvarbírói tisztségéről,¹⁰² helyét Petrahay János vette át, aki 1718-ig a regéci uradalom élén maradt. Szintén ekkor történt Ottlyk György jószágigazgató leváltása, Alexander Scherenus 1711-ben történt kinevezése pedig egyértelműen a kamarai kezelésbe vétel tényét jelzi.¹⁰³

A Rákóczi szabadságharc leverése után a fejedelem birtokai, köztük a regéci uradalom is egy rövidebb időre ismét a Kamarához került, de már 1713-ban bizonyosan a Trautsohn család birtokolta.¹⁰⁴ Ekkor két prefektust is kineveztek Regéc élére egymás ellenőrzésére Müller József és Roth Mihály személyében, de már 1715-ben vizsgáló bizottságot állítottak fel ellenük, mivel a számadásuk szerint

⁹⁴ Jármay E.: A Regéci uradalom i. m. 25.

⁹⁵ Bánkúti I.: A Rákóczi szabadságharc dokumentumai 1705–1707. i m. 140.

⁹⁶ Uo.: 238.

⁹⁷ Uo.: 282.

⁹⁸ Uo.: 238.

⁹⁹ A családi birtokok számadásait az Udvari Gazdasági Tanácson belül működő számvevőségnek küldték el a Rákóczi birtokok provisorai, a kincstári birtokok gazdasági felügyeletével pedig egy másik szerv, a Consilium Oeconomicum látta el. V.ö. Maksay Ferenc: A Rákóczi szabadságharc levéltára. = Levéltári Közlemények. 1954. 25. évf. 94–129.

¹⁰⁰ Jármay E.: A Regéci uradalom i. m. 25.

¹⁰¹ Uo.: 25.

¹⁰² MNL OL E 156 - a. - Fasc. 152. - No. 056.

¹⁰³ Uo.: 25–26.

¹⁰⁴ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 075. - No. 019.

1200 Ft-ot költöttek az uradalom épületeinek felújítására, ez azonban sem a gyakorlatban nem látszott, sem pedig az emberek elmondásai nem támasztották alá.¹⁰⁵ Le is váltották őket a következő évben, onnantól ismét egy prefektus volt. A legnagyobb változást az jelentette, hogy 1735-ben a regéci uradalom igazgatását betagolták a pataki uradalom alá, s ettől kezdve kettős igazgatási rendszer működött, amelynek élére plenipotentiariust állítottak.¹⁰⁶

A GAZDASÁGI IRÁNYÍTÁS MENETE

Vári András a birtokigazgatás 17–18. századi változásában három rendszert különít el – a bérletrendszert, az „asszimmetrikus számadások és hatásköri átfedések rendszerét” és a függetlenített számvevőt.¹⁰⁷ A 17. századi források vizsgálata alapján a regéci uradalom nem egyértelműen tartozik bele ezen rendszerek valamelyikébe.

Az asszimmetrikus számadások rendszerének lényege, hogy a termény és készpénzszámadásokat nem egyformán centralizálják, hanem a központi uradalom perceptora, vagy számtartója szedi be az adókat, míg a természetbeni számadások kezelését, és a gazdálkodás menetét teljes egészében az uradalmak provisoraira bízzák. A függetlenített számvevői rendszerben a rationum exactor nem függött a provisorától, mint a számtartó, hanem közvetlenül a birtokosnak volt alárendelve. Hatásköre csak a számadások ellenőrzésére irányult. Vári szerint azonban ez csak a 18. század végére alakult ki ennyire letisztult formában, s a korábbi forrásokban olvasható számvevői tiszt inkább tartozott az átfedéses rendszerbe.¹⁰⁸ A regéci uradalom azért nem sorolható kizárólagosan valamelyik rendszerhez, mert a források alapján a rationum exactor kellően elkülönült a többi tisztségtől, viszont az uradalmak официális rétegén belül az egyes személyek, azok feladatai között gyakran az az átfedés mutatkozott,¹⁰⁹ amelyet Vári említ. Ebben a vegyes rendszerben a gazdasági irányítás menete a következőképpen nézett ki.

A prefektus kidolgozta és elküldte az instrukciókat az udvarbírónak, aki, mint az uradalmi gazdasági tevékenység vezetője utasította a tisztikar embereit – kulcsár, sáfár, frumentarius – az adott gazdasági tevékenységek elvégzésére. A tisztikar emberei számadások készítésére voltak kötelezve, amelyeket évente kellett megírniuk. Ennek elkészítéséhez és ellenőrzéséhez vezették saját maguk számára a naplót, a diariumot, amelybe az adott nap gazdasági ügyeit jegyezték be. Hasonló funkciót töltött be a memoriale az udvarbírók esetében. Egy-egy számadás

¹⁰⁵ *Jármay E.*: A Regéci uradalom i. m. 26.

¹⁰⁶ Uo.: 28.

¹⁰⁷ *Vári A.*: A nagybirtok birtokigazgatási rendszerének bürokratizálódása i. m. 18–25.

¹⁰⁸ Uo.: 24.

¹⁰⁹ Provisor – inspector 1689-ben, kulcsár – sáfár 17. század első felében.

távolisága miatt gyakran előfordult, hogy alkalmi kimutatásokat, extractusokat készítettek az udvarbírók.¹¹⁰ Az officialis tisztek számadásának megírásához elengedhetetlen volt a nyugta, ellennyugta, amely igazolás volt egy-egy gazdasági feladat elvégzéséről. Ilyen quietantia kiadása nem csupán a tisztek, hanem az oeconomici és a servitores réteghez tartozóknak is kötelező volt. Mivel ezen a szinten az írásbeliség szerepe igencsak csekély volt, hites emberek által és az adott jobbágy „keze vonása” által történt az igazolás.¹¹¹ Ezek segítségével készítette el a tisztikar személyzete a számadásaikat, amiket a commissiókkal együtt elküldtek a számtartónak – a regéci uradalom esetében a Rákóczi birtokok számvevőjének –, aki ezeket ellenőrizte, és összevetette az év közben készült extractusokkal. Amennyiben az valamilyen eltérést tapasztalt, úgy kifogásokkal élhetett, amelyet visszaküldött a provisornak. Erre a difficultasra adott védekező válasz a replica volt.

Horváth Gábor egykori regéci provisor replikája bár 1707-ben íródott, mégis az 1695-ös ratio kifogásaira reflektál.¹¹² Az, hogy ilyen nagy időkülönbség lehetett egy ratio benyújtása, és annak kifogásai közt, megadta a lehetőséget az esetleges visszaélésekre. Ezeket többek között úgy próbálták megakadályozni, hogy a tisztviselők leváltásakor új leltárat készítettek.¹¹³ Mindezek ellenére viszont mindennaposak voltak a kisebb-nagyobb visszaélések, úgy is, hogy szegődményeikben, illetve instrukcióikban feladatukat igyekeztek minél pontosabban meghatározni. Ilyen visszaélésre szolgált példát, hogy 1680-ban az ispánnak a legyesbényei réten lekaszált fű eladásából befolyt összeget be kellett volna szolgáltatnia, azonban azt akkor már egy ideje elmulasztotta.¹¹⁴ Hasonlóan nem tett eleget kötelességének Bányai István számtartó sem, aki nem küldte el az inventálás alkalmára az uradalom kiadásairól és bevételeiről szóló számadását.¹¹⁵ Az ilyesfajta hibák és visszaélések, esetleges nyugta hamisítások nem csupán csak a regéci uradalomra lehettek és voltak is igazak, hanem a korszakban egy általános jelenség volt, amely ellen bár megpróbáltak fellépni, eredményt csak keveset értek el.¹¹⁶

¹¹⁰ MNL OL G 29 Gazdasági iratok 1694-1712. Rákóczi birtokok iratai V.3.C/G 82. cs. 96. d. 61. p.; A legtöbbször, Regéc uradalmából származó extractus a szőlőtermeléssel foglalkozik. Pl. MNL OL G 29 Gazdasági iratok 1694-1712. Rákóczi birtokok iratai V.3.C/G 82. cs. 96. d. 62–64. p.; MNL OL G 29 Gazdasági iratok 1694-1712. Rákóczi birtokok iratai V.3.C/G 82. cs. 96. d. 2–4. p.; MNL OL G 29 Gazdasági iratok 1694-1712. Rákóczi birtokok iratai V.3.C/G 82. cs. 96. d. 34–39. p.

¹¹¹ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1701. t. sz. 118r. Az írásbeliség szerepére lásd: Illa Bálint: Az írásbeliség szerepe a XVII. századi gazdasági igazgatásban. Levéltári Közlemények 24. (1946) 27–47.

¹¹² MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1703. t. sz. 137r–150v.

¹¹³ MNL OL E 156 - a. - Fasc. 152. - No. 056.; MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1701. t. sz. 202r–208v.

¹¹⁴ Uo.: No. 041/b.

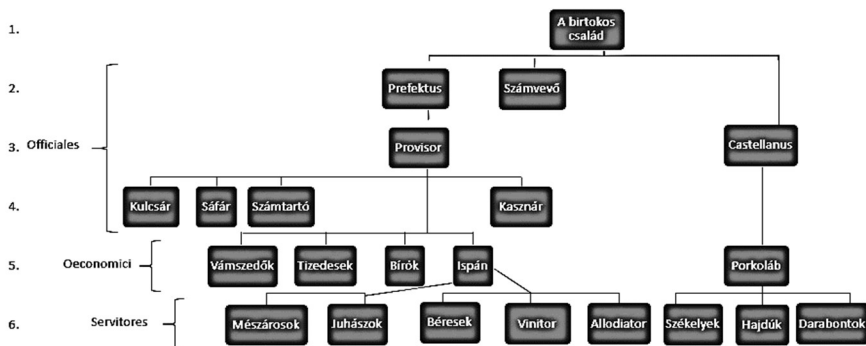
¹¹⁵ Uo.: 024.

¹¹⁶ Vári A.: A nagybirtok birtokigazgatási rendszerének bürokratizálódása i. m. 19–20.

ÖSSZEGLZÉS

Összegzésként elmondható, hogy a vizsgált korszak 67 éve alatt a gazdasági irányítás lényegesen nem változott, a bemutatott igazgatási formák nem térnek el gyökeresen egymástól, mégis jól jelzik ennek az átalakítási folyamatnak a lépcsőfokait – amelyeket nem is mindig gazdasági, hanem inkább igazgatási céllal tettek meg, s amelynek a motivációja egyedül a politikai hovatartozás volt. Az viszont egyértelműen megfigyelhető, hogy a század során a gazdasági apparátus tagoltabbá vált, megjelentek olyan tisztségek, mint a borfelügyelő, erdőfelügyelő, s folyamatosan nőtt a konvenciók alkalmazottak száma is, amelyet alátámaszt, hogy a század végére megszorodnak azok a források, amelyek az alkalmazott személyzet konvencióit tartalmazzák.¹¹⁷ Ez pedig a szakszerűbb gazdálkodás feltételezését is magával vonja. Érdeemes megjegyezni, hogy az egyes tisztségek megnevezésében is változást tapasztalhatunk: 1693-tól a nagybirtokkormányzat első számú vezetőjét nem prefektusnak, hanem jószágigazgatónak nevezik. Azonban korábról is megfigyelhető ilyen megnevezésbeli változás: 1644-től már nem udvarbíró, hanem provisori cím lesz az általános. Később pedig a Trautsohnok alatt a jószágigazgatót is felváltja a plenipotentiarius megnevezés.

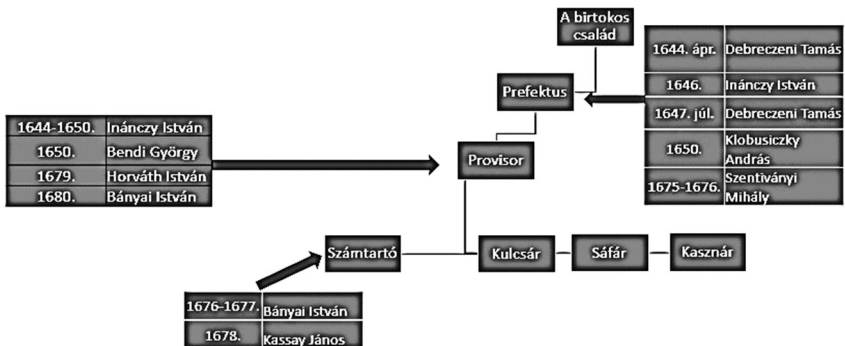
MELLÉKLET

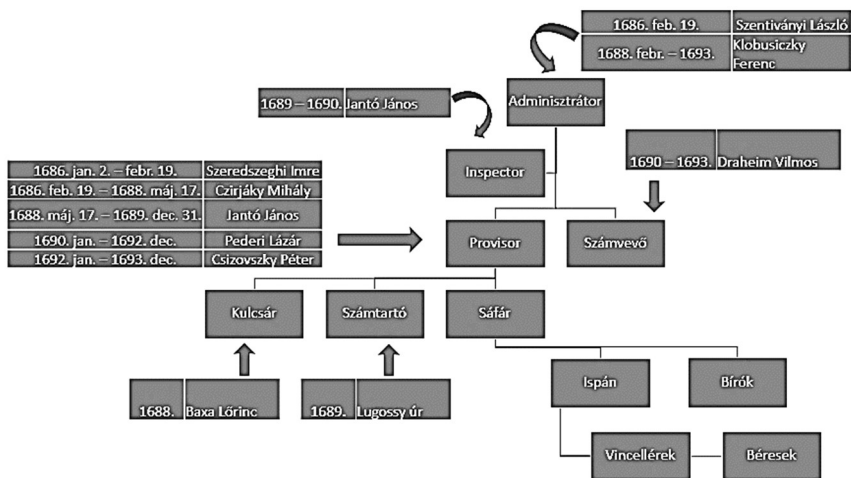
1. ábra

A 17. század elejére kialakult igazgatási rendszer felépítése

¹¹⁷ MNL OL E 554 I. Szalay gyűjtemény 1701. t. sz. 41r–44v.; 152r.

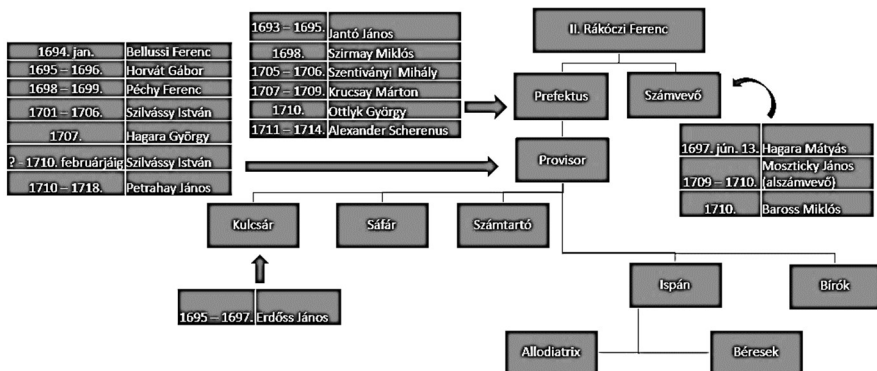

2. ábra
A régi uradalom tisztviselői 1646 és 1686 között¹¹⁸

3. ábra
A régi uradalom tisztviselői 1686 és 1694 között

¹¹⁸ A táblázatokban foglalt nevek és dátumok a kutatás során felhasznált levéltári forrásanyagok adataiból kerültek összeállításra.

4. ábra
A regéci uradalom tisztviselői 1694 és 1711 között

ABSTRACT

Veres, Tünde: The management of the Regéc estate in the 17th century

We can consider the 17th century as the period of development of the allodium and large estate system. This was the result of a long process that meant change in the life of an estate not only in economic sense, but it brought along the necessary change of the administrative system and its modernization too. While the economic role of the castles had been significant in the previous centuries, this indicates which role had mainly meant the leading of manorial yield. This system has come to an end gradually and a separation can be observed between the military and economic management by the 17th century. This decentralization and the gradual extension of the large estate system demanded a more divided, thus more professional economic apparatus.

We can be faced with similar changes in the case of an estate in Regéc. The case of this demesne is interesting and the reason for this is that three eras can be distinguished during the time of the Rákóczi family's possession – 1646–1685: date of the Rákóczi family's possession; 1686–1691: the period of the Chamber of Szepes's management, Kollonich's and Klobusiczky's guardianship, 1692–1711: Francis II Rákóczi is the owner –, and these three eras left an impression, and were based on each other. The most significant period is the second one, when Francis Klobusiczky kept an eye on the untroubled functioning of the Rákóczis' whole estate-complex, but the provisor was the one who carried out the direct economic leading on the level of single estates. However, it would be an inaccurate and simplified statement emphasizing only the role of provisor from this point of view, as the management of an estate was carried out within a government system built in a

hierarchical way. In this complex system the duty of the employees, working on different levels, was the operation and maintenance of the former Rákóczi demesne.

The aim of the study is to explore the government system and its working mechanism in the estate of Regéc based on the assignment and duty of the officials at the end of the 17th century. Since those persons who work in that employment have a significant position in the estate of Regéc, it is essential to study those kinds of conventions and accounts that are in connection with them. Therefore, the research of these mentioned documents constitutes the other focal point of this study.

Keywords: allodium, administrative system, economic management, economic apparatus, estate system